Hegedüs Annamária

Örmények a Szentföldön

A cím kivételesen kétféleképpen értelmezhető. Jeruzsálem óvárosának délnyugati részén az **örmény negyed** helyezkedik el, s a Szentföld több helyén örmény nyomokra bukkanhatunk. Épp ezen nyomok

Szent Jakab katedrális

felkutatására indult el a *XII. Kerületi Örmény Önkormányzat* által szervezett csoport szeptember elején. Rendkívüli élményben is részük volt, hiszen a pátriárka fogadta őket. Kövessük végig – legalább a cikk alapján – a szervezés folyamatát és a bejárt útvonalat.

Az önkormányzat egy évvel korábban elkezdte az út szervezését. Már ismerősként köszönthette Vencel atyát (*Tóth Vencel* ferences szerzetest) a 2017 októberében a Sapientián rendezett ünnepségen. A ferences rend 800 éves szentföldi jelenlétére emlékeztek a szép eseményen, melyen az önkormányzat tagjai széleskörű tájékoztatást kaptak.

A szervezés szentföldi részét *Vencel atya*, a toborzást az önkormányzat intézte. Többszöri egyeztetés során kialakult a program, illetve az útvonal. A Tel Aviv melletti Jope, Cezaria, Haifa, Akko, a Tábor-hegy, a Genezáreti-tó, a 8 boldogság hegye, a kenyérszaporítás helye, Kafarnaum, Magdala, Kána, Názáret, Jordán-völgye, a keresztelés helye, Jerikó, Zakeus fügefája, Jeruzsálem, Maszada, Betlehem, Ein Karem települések látnivalói csábították a jelentkezőket.

Az első örmény emlékbe már **Jope**ban botlottunk: a konvent épülete áll a tengerparthoz egészen közel. A Szent Miklós-kolostor 1000 előtt épült, a XVIII. században bővítették és megerősítették. A napóleoni háborúk idején a franciák az örmények segítségét kérték, a papok készítményeivel gyógyították a katonákat. A hely külön érdekessége, hogy *Antoine-Jean Gros* nagyméretű képet festett Bonaparte látogatása Jaffában (régi neve a Jope, ma Tel-Aviv városrésze), mely a Louvre-ban található.

Magdalában a 12 apostol képe látható a templomban, köztük kettő térített Örményországban.

Jeruzsálemben végigjártuk a keresztút feltételezett helyeit. A 3. stáció az örmények gondozásában áll (az örmény vendégház is itt üzemel), a 4. pedig az örmény katolikus templomnál található. A hely szellemisége, lelkisége nem tette lehetővé a jegyzetelést, a fényképezéshez sem volt

Szent Jakab katedrális

túl sok lehetőségünk, mivel inkább átélni kívántuk a keresztutat. Az udvaron mégis lencsevégre kaptuk az 1915-ös genocídium emlékére állított kacskárt, a templom bejárata fölötti örmény feliratot (Tuam ipsius animam pertransivit gladius).A templom magán viseli az örmény jellegzetességeket, a főoltár örmény kolostorra emlékeztet. Egy falon emléktáblát láthattunk latin és örmény felirattal: *Santina Zucchinelli Ginami* 1925. XII. 29 – 2012. XII. *Petra Cordis* Mei Deus in Aeternum Mons. *Luigi Ginami* 1961. I. 13.

Az utolsó néhány állomás a **Szent Sír-baziliká**ban található. Mivel e cikkben főleg az örmény vonatkozásokat tüntetjük fel, így nem térünk ki a bazilika rengeteg látnivalójára. A bejáratnál található a szent kenet köve. A keresztről levett Krisztust erre fektették rá. A fermán (török rendelet) a katolikusok, az ortodox-görögök és az örmények közösen birtokolt szentélyének jelöli a szent kenet kövét, a Szent Sír kápolnát, a Golgotát és a betlehemi születési barlangot. A Szent Sír kápolna külön építmény a bazilikán belül. A sok mécses közül 4 az örmények tulajdona.

Jeruzsálem

Mind a hat egyháznak (katolikusok, görög ortodoxok, örmények, etiópok, szírek és koptok) kis kápolnája van. Legtöbb figyelmet természetesen az örmény kápolnára szenteltünk. Mint az örmény katolikus templomban, úgy itt is örmény kolostorra hasonlít a szentély, illetve a főoltár. A szentély szép kőkerítése előtt gyönyörű mozaik található, alatta hatsoros örmény felirat. A mozaik képeiből néhány ízelítőképpen: közvetlenül a szöveg fölött díszkeret található, melynek középső eleme *Noé* bárkáját tartalmazza. A keret többi részében állatok helyezkednek el: pávák, halak, nyulak, emlősállatok, madarak. A kereten belül pedig szép kolostorokat ábrázolt a művész. Nevük örmény betűkkel szerepel; biztos közte van Ani temploma, s formáját tekintve felismerhető a zvartnoci istenháza. A falakat hatalmas képek díszítik: *Világosító Szent Gergely, Krisztus* a kereszten stb.

A **pátriárka** az utolsó előtti napon fogadott bennünket. Ennek kísérőink: Vencel atya, helyi idegenvezetőnk: *Bodrogi Zsuzsa* és *dr. Szabó Tünde* is rendkívül

Jeruzsálem – Örmény negyed

örültek. Bár már jártak az örmény ortodox templomban, pátriárkai fogadásban még nem lehetett részük.

Nagyobb sétával jutottunk el az **örmény negyed**be, ahol több kerámiabolt csodálatos kínálatát tekintettük meg a kirakatokban. Meggyőződhet erről a kedves olvasó is, ha az interneten felkeresi a www.garosandrouni.com oldalt. A kirakatok némelyike fölött kőbe vésett örmény feliratokat láttunk. Kora délelőtt a Yerevan étermet még zárva találtuk, ám az Armenian Tavern Restaurant körül már volt egy kis mozgolódás. A felirat melletti örmény zászlók és a csodálatos életfát ábrázoló kerámia jobban érdekelt bennünket. Végre elékeztünk a pátriárkátus épülete elé. Vele szemben az örmény ortodox teológiai szeminárium épülete helyezkedik el, ebből sajnos csak a zárt fémkerítés fölött láthattunk egy keveset. A kővel borított épület homlokzatán három nagy íves ablak helyezkedik el, mellette valakinek a bronzból készült, kör alakú domborműve. Alatta örmény felirat, mellette (a középső ablak alatt) egy khacskár teteje kandikált ki.

Nézzük végre a **pátriárkátus épületegyüttesét**! A kővel borított hatalmas épületen ívelt rácsokkal fedett ablakok sorakoznak, középen nagy boltíves kőkapu, alatta ívelt kapu. A felirat: Couvent Armenien St. Jaques (természetesen örmény betűkkel is). Mi tagadás, többeknek megdobbant a szíve, mikor ezt is átléphettük. A csoportban több örmény gyökerű volt. A kapu közelében szép márványkút áll, zöld ovális díszítésben örmény felirat. Vize sajnos elapadt, de szépsége feledtette velünk ezt a kis hiányosságot. Nézzünk körül az udvaron! Nagyjából a kapuval szemben hatalmas boltív, gyönyörű kovácsoltvas rácscsal. Mögötte helyezkedik el a templom. A rács mellett (a bal oldalon) *Világosító Szent Gergely* ül (dombormű), süvege fölött khacskár látható. (Khacskárok helyezkednek el egyébként az udvart övező falakon is.) A rács jobb oldalán szintén dombormű formájában Máriát látjuk imára összetett kézzel, mellette két angyal, szárnyuk, ruhájuk szépen kidolgozott. *Mária* alakja fölött is szép khacskár emelkedik. Még egy csodálatos kerámia Madonna megtekintésére jutott időnk, s megjelent egy kedves hölgy, aki bekísért bennünket.

A lépcsősor után hosszú terembe léptünk, melynek két oldalán pátriárkák képei sorakoznak. (A pátriárkák neve 638 óta ismert.) Két kőtábla is ékesíti e falakat: az egyiken örmény felirat, a másikon kolostorok domborművei. Egy kis terem után léptünk be a fogadóterembe, melynek nagysága megegyezett az elsőével. Elsőként *Ani* rézmetszete tűnt fel, mellette rokokó asztal két korsóval és egy szoborral. Fölötte szőnyeg. A falikárpit keretében mellképek, belsejében Mária *Jézus*sal, illetve alatta és fölötte 2-2 mellkép. (Nem valószínű, hogy a négy apostol lenne, köztük ugyanis egy hölgy látható.) A stukkókkal díszített falon egy másik rendkívül különleges falikárpit: Mária ül egy boltív alatt (körülötte virágok), ölében kendő – melynek két végét egy-egy angyal tartja –, s benne Jézus feje. A falba épített két tárló is felkeltette figyelmünket: bennük szép kerámiák sorakoznak. A falakon ismét a pátriárkák festményei szép aranyozott keretekben. A terem dongaboltozatú, egy helyen kis kupola emelkedik, csodálatos üvegcsillárral. A terem két oldalán helyezkednek el a székek, hatalmas Krisztus-kép előtt (a terem végében) foglalt helyet a pátriárka. Nem a díszes széken, s ez valami közvetlenséget sugárzott, bár kicsit nehezen indult a beszélgetés. Nurhan pátriárkától sok új információt megtudtunk, ám nem indult készületlenül csapatunk. A nyolc elolvasott könyvben, az internetről legyűjtött anyagokban sajnos kevés szó esett az örmény negyedről, ezért különösen fontos volt a pátriárka kiegészítése.

Előzetes információink: Az örmény jelenlét majd kétezer éves. Már a kereszténység államvallássá tétele előtt, Kr. u. 254-ben is éltek örmények Jeruzsálemben, akik a Jézus életével és halálával kapcsolatos szent helyek feltárásában tevékenykedtek. A későbbi századokban, az időközben felépült Örmény Patriarchátus épületében számos zarándok talált otthonra. A középkori szerzetesrendek mintájára a patriarchátus is a kereszténység, a művelődés, az írásbeliség és a kultúra egyik fellegvára volt, s ennek köszönhetően számos felbecsülhetetlen értékű kéziratot

Jeruzsálem – Örmény borozó

őriznek itt. A VII. század közepén *Omar al Khattab* kalifa oklevelében elismerte az örmény patriarchátus jogait, s garantálta annak biztonságát. 1852-ben *Abdul Medzsid* szultán dekrétumban rögzítette az örmények jogait, s az örmény apostoli egyházat a katolikussal és az ortodoxszal egyenrangúvá tette. 1833-ban a növekvő létszámú kolóniában (melynek legnagyobb népessége 25 ezer fő volt) létrehozták az első nyomdát, s 1866-ban kiadták a helyi örmény újság, a Sion első példányát. 1851-ben megnyílt a papi szeminárium. A XIX. század második felétől az örmény negyed szellemi vezetői a fiatalok oktatását tartották az elsődleges feladatuknak. 1860-ban meglapították a leányiskolát. Az I. világháború után megszűnt a török fennhatóság, és az 1915-ös népirtás túlélői jelentős számban emigráltak a Szentföldre. 1925-ben *Jeghise pátriárka* iskolát alapított, amely *Gülbenkian* néven egyesített iskolaként (1929-től) jelenleg is működő intézmény.

A Szent Jakab-templomban nézhetjük végig az egyik legősibb keresztény szertartást, különösen a húsvéti lábmosás nevezetes: a pátriárka megmossa a papok lábát. A templom helyén végezték ki *Szent Jakab*ot. Múzeum is tartozik az épületegyütteshez; 30 ezer kéziratot őriznek itt. *Kajafás* háza is itt van.

A következőket hallottuk a pátriárkától: Kr. előtt is éltek itt örmények, Kr. u. a II. században már örmény püspök is tevékenykedett Jeruzsálemben. A X. században, Örményország megtámadásakor sokan menekültek ide. A negyed mai formájában 1915, a genocídium után épült ki. A gyalog érkezett menekülteknek egyszerű szobákat építettek, később a családok házat emelhettek maguknak. 1948-ig öttezer örmény élt Jeruzsálemben, ám a háború idején sokan elmentek. Viszonylag

zárt közösség él Jeruzsálemben, az örmény negyed az óváros egyhatodát teszi ki. Van saját óvodájuk, iskolájuk, teológiai szemináriumuk, kórházuk. Az orvos minden délután rendel, mindössze 5 sékel a díja, a többit a pátriárkátus fizeti. Az iskolában 160-170 diák tanul, négy nyelvet sajátítanak el: az örményt, arabot, angolt, hébert. A teológiai szemináriumon (összesen négy van a világon) Örményországból, Törökországból és Amerikából érkező diákok tanulnak 14 éves koruktól. Választhatnak, hogy szerzetesek lesznek-e. A szerzetesek nőtlenek, háromszög alakú fejfedőt viselnek, csak ők láthatnak el templomi feladatokat. Jelenleg 30 pap van, tanítanak, a könyvtárban, kézirattárban tevékenykednek. Három havonta újságot adnak ki, egy-egy példányt kaptunk is ajándékba. Ez is hozzájárul ahhoz, hogy az örmények – mint eddig – továbbra is megőrizzék nyelvüket, kultúrájukat. Egyfajta „arabizáció" tapasztalható ugyanis, de eddig e téren az örmények kivételt képeztek.

Jeruzsálemi utcakép

A templommal kapcsolatban elmondta Nurhan úr, hogy ez az egyetlen örmény templom a világon, ahol az erkélyről olvassák fel a szentírást. Jó kapcsolatot ápolnak a ferencesekkel – tudtuk meg a pátriárkától. Ez szükséges is, hiszen különben nehézségeik lennének az arabokkal és a zsidókkal. Példaként említette a Szent Sír-bazilika bezárását, az összefogás terén élenjártak az örmények. Jordániában, Cipruson, Szíriában a mohamedánok soha nem sújtják adóval a keresztényeket. Itt azonban a kormány súlyos adót vet ki.

II. János Pál pápa lengyel volt, s valószínűleg örmény is – ezt már inkább viccesen mondta *Nurhan* úr. A pátriárka mindenkit bátorít a Szentföldre való látogatásra, a keresztények érkezése vérátömlesztést jelent számukra, ekkor erősebbnek érzik magukat. Ne feledjük, hogy Palesztinában egykor 100 %-ban keresztények éltek, ma kb. 10 %-ot tesz ki arányuk.

Nurhan úr megemlítette, hogy nagyon szívesen látogatna Budapestre, Lengyelországba és Prágába.

A búcsúzás előtt *Szongoth Gábor* ismertette az erdélyi örmények történelmét, Erdélybe, illetve Magyarországra érkezésének előzményeit, identitásunk megőrzésének módjait.

A fogadótermet elhagyva bekukkantottunk a pátriárka dolgozószobájába is.

Emlékszik még a kedves Olvasó az udvaron elhelyezkedő rácsra? A fogadás (és természetesen fényképezkedés) után megtekinthettük a *Szent Jakab*-templomot. Térjünk vissza ismét a rácsra, azaz a templom bejárata mellett, fölött található műtárgyakra. A templomnak három bejárata van, ebből a két szélsőt időnként függönnyel takarják el. Ezen ajtók fölött kerámiadíszítés virágokat ábrázol. Mindhárom bejárat fölött freskó látható. A három bejárat között pedig az ajtókkal azonos méretű kerámia helyezkedik el, szintén virágmotívumokkal, s benne rácsos ablak. A templom első része (a bal oldali) a bizánci időkben, *Szent Ilona* idejében épült, a többi a keresztesek idején, tehát a XIII. században.

Lépjünk be a templomba! Az egyhajós istenházát két oszlopsor tagolja. Itt csodálkoztunk rá először a kerámiaborításra: az oszlopok és a falak alját kék mintájú „csempék" fedik. Fölöttük táblaképeket tekinthet meg az érdeklődő. Ortodox szokás szerint mindenütt mécsesek függnek. A bal oldalon kis helyiséget találunk, itt helyezték el Jézus unokatestvérének, Szent Jakabnak a fejét. A templom helyén meggyilkolt szent teste Spanyolországban található. Fölötte arany keretben, kis erkélykével földgömbhöz hasonló tárgy van, tetején kereszttel. Ettől kb. 1 m-re látjuk a különleges erkélyt, melyről a szentírást olvassák fel. A szentély felé haladva püspökök képei sorakoznak. A „főoltáron" (mely örmény szokás szerint kb. 80 cm-rel magasabban van) két nyílás található, fölötte díszes keretben Jézus és Mária egészalakos képe. Középen pedig mélyedésben flabella-szerű tárgyak kaptak helyet. Az oltár tetején három keretbe foglalt képet láthatunk, tetejükön koronaszerű rész kereszttel. Közöttük is ugyanilyen elem emelkedik. Természetesen nem hiányzik a függöny, melyet a liturgia szent részei idején húznak be. A jobb oldalon ismét püspökök, pátriárkák festményei sorakoznak. Itt kis oldalkápolna is helyet kapott.

A múzeumba sajnos nem jutottunk be felújítás és átrendezés miatt. Az épületegyüttest elhagyva azonban ért még egy meglepetés: találkoztunk egy örmény katolikus pappal. Arról egyértelműen felismerhető, hogy szürke inget viselnek.

A **Mi Atyánk-templom** kerengőjében 50 nyelven, köztük örményül és magyarul olvasható az ima.

Szintén az **Olajfák hegyén** található a **Nemzetek temploma**, melyben számtalan végtelen csomót ábrázoló mozaikot találtunk. E motívum jellegzetesen kaukázusi, illetve örmény eredetű. Az ortodox templom lépcsői körül kőkeretben harang emelkedik, alatta a végtelen csomó, örmény felirat, örmény zászló. A másik falon álló khacskárt négy angyal veszi körül, alatta pedig a Madonna, szintén kőbe faragva.

En Karemben a Látogatás (Vizitáció) temploma melletti falon sok nyelven, örményül és magyarul is olvasható a Magnificat. A **Szent János-templom** közelében pedig az Áldott legyen az Úr kezdetű ima látható, ám ezt örmény nyelven nem találtuk.

A cikk végére feltétlenül kívánkozik néhány rendkívül felemelő esemény. Vencel atya **Kafarnaum**ban szinte közvetlenül a tóparton mutatta be a napi szentmisét. Kánában a jelenlévő három házaspár újíthatta meg 46, 44, illetve 42 évvel ezelőtt tett fogadalmát, melyet Vencel atya áldása követett.

Názáretben szinte minden ország Mária-képe látható. Sajnos a magyar ajándék kicsit eldugottabb helyen van, a templom szentélyében oldalt. Az álló Mária kezében tartja a gyermek Jézust. Auréliájának szövege Patrona Hungariae. Fölötte két angyal tartja a magyar koronát.

A Jordán-völgye épp a határon fekszik, néhány helyen a határt épp a **Jordán folyó** mutatja. A keresztelés feltételezett helyénél szép kápolna áll, ám ez már épp Jordániához tartozik. Megérkezésünkkor épp egy orosz csoport merítkezett meg szinte teljesen a folyóban. Ettől kicsit távolabb megújítottuk a keresztségi fogadalmat, majd a csoport tagjai eltérő mélységben a folyóba léptek.

Sorrendben a jeruzsálemi emlék következik. *Dr. Szabó Tünde* (jogász-közgazdász) is velünk tartott, Vencel atya jobb keze volt. Csodálatos orgánumával olvasta fel minden helyen a szentírási részleteket, illetve ministrált a szentmiséken. A szent városban pedig végigjárta velünk a keresztény negyedet, s megmutatta – többek között – az egykori **Osztrák**

Zarándokházat, mely ma szállodaként működik. Fehér márvány Madonna fogadott bennünket, talapzatán a monarchiához tartozó területek mai címerével. A kápolna szentélyében a monarchia szentjei között *István király* képe is látható a gyönyörű mozaikon, alatta jobb oldalon az angyalos magyar címer. Oldalt pedig *II. András* királyunk, aki kezét *Babenberg Lipót*on nyugtatja, vele együtt vett részt az V. keresztes hadjáratban. A háttérben jól látszik Jeruzsálem látképe. A Mi Atyánkot mondtuk el, közben egy kis csoport megállt, s csöndben hallgatta imánkat, melynek végén Jó estét kívánt valaki… *Habsburg György.*

Szintén Tündének köszönhettük a **Szent Sír-bazilika** bezárásának megtekintését. A minden este zajló „szertartás" szerint egy arab férfi kihozza a létrát, felmászik, bezárja a bazilika kapuját kívülről. A kapun lyuk található, ezen keresztül visszahelyezi a létrát. Ettől kezdve egy lélek se be, se ki, s a bazilikában kezdődik a virrasztás. Rendkívül sajnáltuk többen is, hogy ezen nem mertünk részt venni. Másnap reggel fogadott bennünket az örmény pátriárka, s nem kívántunk ezen ásítozni, fáradtan megjelenni. A virrasztás ugyanis reggel öt óráig tart. Mi zajlik a bazilikában? Csodálatos lehet. Kezdődik a ferencesek szertartásával, körbejárják a bazilikát, s minden részében imádkoznak. Az istenházában hat egyház képviselteti magát: katolikusok, görög ortodoxok, örmények, etiópok, szírek és koptok. Mindegyik szertartást, illetve liturgiát tart. (Talán januárban történt a következő eset: Jeruzsálem önkormányzata úgy gondolta, hogy a bazilikának óriási tartozása van, s ezt kívánták behajtani. Három egyház: a katolikus, az örmény és a görög ortodox összefogtak, s tiltakoztak ez ellen. Mivel a szó- és írásbeli ellenkezés nem használt, bezárták a bazilikát. Ennek híre rögtön elterjedt szerte a nagyvilágban, s egy nap alatt 16 utazási iroda mondta le az utat. Végül a kormány kérte a városi önkormányzatot, hagyjon fel a követeléssel. Így nyíltak ki a bazilika kapui néhány nap után.)

Minden vasárnap elhangzik…

„… haláloddal legyőzted a halált …" *

Ennek az elemzett éneknek-imának a célja az lenne, hogy *Jézus*t megismerjük, ismereteinket megújítsuk s Őt megvalljuk. S a végén kérjük Tőle az üdvözítést. De ez nem csak így történik, ebbe az egyszerű kérő formában, hanem sokszor szenvedélyesebben. Az evangéliumi vakok kiáltásában: **Jézus, Dávid fia könyörülj rajtunk.** A vámos fohászában: **Isten légy irgalmas nékem bűnösnek.** Az örmény és a többi liturgia vissza-visszatérő válaszaiban: Uram irgalmazz! Vagy hangsúlyosabban háromszor mondva-énekelve. De ez van még az **„Add meg, Uram"** válaszokban is. Mióta Jézus megszületett, az első karácsony óta, állandóan kérjük, kérhetjük – mert ez a célunk, de csak *Isten* segítségével érhető el: **„üdvözíts minket!"**

dr. Sasvári László

* *Szent Liturgia örmény katolikus szertartás szerint. Budapest, 2006*

Magyarországot a Kereszt Népe címmel tüntették ki Washingtonban

Nem sokkal azután, hogy Strasbourgban koncepciós eljárásban ítélték el hazánkat, Washingtonban két konzervatív, zsidó-keresztény elvű szervezet a „Kereszt népe" címmel tüntette ki Magyarországot.

A kitüntetés laudációja.
„A Center for Security Policy, a Save the Persecuted Christians Coalition nevében nagy örömmel adja át a >>Kereszt Népe<< díjat Magyarország Kormányának.

A díjat Azbej Tristan üldözött keresztények megsegítéséért felelős államtitkár (középen) vette át.

Ez a díj elismeri Magyarország fáradhatatlan és bátor munkáját, amelyet *Jézus Krisztus* azon 215 millió követőjéért végez, akiknek súlyos mértékű erőszakot és egyéb emberi jogi visszaéléseket kell elviselniük hitükért.

Magyarország volt: az első ország, amely hivatalos fellépéssel vette védelmébe az Iszlám Állam keze által erőszakos népirtás áldozatául eső keresztényeket; az első ország, amely kormányzati egységet hozott létre az üldözött keresztények megsegítéséért; az első ország, amely állami konferenciát szervezett a keresztényüldözés globális jelenségéről; az első ország, amely több millió dolláros támogatásával tette lehetővé, hogy Irakba hazatérhessenek és megkezdhessék az újjáépítést az ISIS népirtásának túlélői.

A Koalíció **Kereszt Népe díját** Magyarország Kormánya nevében *Azbej Tristan* államtitkár veszi át, aki az üldözött keresztények megsegítéséért felelős államtitkárság vezetője.

(kdnp.hu, 2018. szeptember 19.)